

NEOHEBNÉ SLOVNÍ DRUHY

PŘÍSLOVCE (ADVERBIA)

- ❖ Neohebný plnovýznamový slovní druh
- ❖ Vyjadřuje **blíže okolnosti děje vyjádřeného slovesem** (*pracoval rychle, přijel večer* atd.) nebo **okolnosti, za nichž platí obsah adjektiva nebo dalšího adverbia** (*raně gotický, stále unavený, velmi mladě* atd.).
- ❖ Jako větný člen je příslovce závislé na slovese, na adjektivu nebo na dalším příslovci jako **příslovčenné určení** (*žijeme zdravě, velmi obratný, směle vpřed* atd.) anebo na substantivu jako **přívlastek neshodný** (*cesta pěšky, návrat domů* atd.).
- ❖ Dále bývá **základem jednočlenných vět**, zvláště se **sponovým slovesem být** (*je tma, bylo mi smutno, bude mi to líto* atd.).
- ❖ Rozlišujeme čtyři **typy adverbii**:
 - místní
 - časové
 - způsobové
 - příčinné
- **Příslovce místa** odpovídají na otázky **kde, odkud, kudy, kam** dvěma způsoby – jednak plnovýznamovým pojmenováním (*doma, oklikou, pryč, daleko* atd.) nebo pomocí tzv. zájmenných příslovcí (*kam, tam, odtamtud, tudy, tamtudy* atd.).
- **Příslovce času** odpovídají na otázky **kdy, odkdy, dokdy, jak dlouho, jak často** podobným způsobem – plnovýznamovým pojmenováním (*včera, letos, dlouho, stále* atd.) nebo pomocí zájmenných příslovcí (*kdy, odkdy, dokdy, teď, dosud* atd.).
- **Příslovce způsobu** odpovídají na otázky **jak, jak mnoho, kolik, vzhledem k čemu** atd. Vyjadřují:
 - **způsob** – *pěšky, česky, smutně, mlčky, přátelsky; tak, takto* atd.
 - **míru** – *velmi, tuze, trochu, moc, zcela, částečně, vůbec; tolik, kolik* atd.
 - **zřetel** – *povahově, vzhledově, politicky, umělecky* atd.
- **Příslovce příčiny** odpovídají na otázky **proč, z jaké příčiny, za jakým účelem** – *hlady, smíchy, vzteky, bezdůvodně, náhodou, schválně; nač, proto, jen tak* atd.

ZÁJMENNÁ PŘÍSLOVCE

- ❖ Zastupují přímé pojmenování (tam místo přesného určení místa).
- ❖ Jsou příbuzná zájmenům (mají společný slovtvorný základ, jsou příbuzná významově).

- **Zájmenná příslovce místa** vyjadřují vymezení místa dotazem, ukázáním odkazem atd. – *kde, odkud, zde, tady, tu, tam, odtud, tamtudy* atd.
- **Zájmenná příslovce času** vyjadřují vymezení časového úseku dotazem, ukázáním, odkazem do časové blízkosti nebo vzdálenosti atd. – *kdy, odkdy, tenkrát, tehdy, potom, teď, jindy, dosud* atd.
- **Zájmenná příslovce způsobu** – *jak, jakpak, tak, takhle, takto, kolikrát, tolikrát, tolik* atd.
- **Zájmenná příslovce příčiny** – *proč, proto, nač*

ADVERBIA MODÁLNÍ A STAVOVÁ

- **Adverbia modální** vyjadřují *možnost, žádost nebo nutnost* děje vyjádřeného infinitivem nebo vedlejší větou – *Je možno si vypůjčit kola. – Je třeba to udělat. – Je nutno, aby mlčel.*
- **Adverbia stavová** vyjadřují *stavy přírodní a stavy psychické a tělesné* a jiné. Ve větě se objevují ve spojení s různými tvary slovesa být – *Je teplo, zima, deštivo, hezky, pozdě. Bylo mrazivo, větrno, horko. Je mi líto. Evě je nevolno, veselo, špatně. Je tam rušno, živo, mrtvo.*

TVOŘENÍ ADVERBIÍ

- ❖ Adverbia se tvoří nejčastěji **od adjektiv**, a to pomocí koncovek **-e/-ě, -o, -y** (*dobře, smutně; teplo, smutno; hezky, česky* atd.). Mohou se také tvořit **od číslovek** nebo **sloves** (*vsedě, vleže, kradmo, dvojmo, mlčky* atd.).
- ❖ Další způsob tvoření adverbii je **ustrnutí prostých pádů substantiv** (*ráno, večer, kolem, doma, domů, dolů, oklikou* atd.) a **přísllovečné zpřezky** (obvykle spojení předložky a substantiva, adjektiva nebo zájmena) – *shora, zjara, vpozdvečer, znova, posvém* atd.
- ❖ **Přísllovečné zpřezky** píšeme **většinou dohromady** – *doleva, nalevo, vpravo, naplno, najednou, navždy, občas, odevšad, odjinud, potichu, potom, přesto, vcelku, vzápětí* atd. U zpřezek, kdy ještě přetrvává samostatný význam předložky a substantiva (ze kterého je zpřezka vytvořena), je možné **dvojí psaní** – *po prvé – poprvé, z jara – zjara* atd.
- ❖ Existuje také značný počet starých a původních adverbii, která nejsou utvořena žádným z uvedených způsobů – *včera, zítra, pryč, sem, loni, dnes, spolu* atd.
- ❖ Některá adverbia lze **stupňovat** – jde zejména o adverbia vytvořená od adjektiv (*dobře – lépe – nejlépe, rychle – rychleji – nejrychleji* atd.)
- ❖ Některá adverbia nabývají ve větě **funkci předložky** – *mimo: Prošel mimo (adv.) x Mimo Petra tam nikdo nebyl (předl.) částice – klidně: seděl klidně (adv.) x klidně zůstaň sedět (částice) nebo spojky – dokonce: dotáhl to do konce (adv.) x Nepřišel, a dokonce se ani neomluvil. (spojka).*

PŘEDLOŽKY (PREPOZICE)

- Neohybný slovní druh **vyjadřující** podobné **okolnosti** jako příslovce – **místo, čas, způsob, příčinu** atd. Mají sice svůj vlastní význam, ale ten se projevuje teprve ve spojení předložky se jménem (podstatnými, přídavnými, zájmeny a číslovkami).
- Předložky tvoří se jménem **předložkovou vazbu**. (např. *v bytě, do města, pro tebe, po čtyřech*). Předložková vazba (předložka+jméno) **tvoří** ve větě **jeden větný člen**, nejčastěji **přísloušné určení** (*jedeme na hory*), **předmět** (*vzpomínal na domov*) nebo **přívlastek neshodný** (*pomůcka pro žáky, talíř z porcelánu*).
- **Předložky rozdělujeme na:**
 - **vlastní** – taková slova, která se vyskytují pouze jako předložky (*v, do, od, pro, s* atd.)
 - **nevlastní** – taková slova, která jsou podle souvislosti také jiným slovním druhem (adverbiem nebo substantivem) – *blízko (nádraží) x bylo to blízko; prostřednictvím (školy) x jeho prostřednictvím jsme to zařídili*

POZOR! Neslabičné předložky **s, v, z, k** mohou mít pro lepší výslovnost někdy slabičnou podobu **se, ve, ze, ke (ku)**. Slabičnou podobu mají většinou **před slovem se souhláskou stejnou nebo podobnou jako má předložka, nebo se skupinou tří souhlásek** (*ze země, ve vlaku, se školou, ve středu, ke stromu* atd.)

PŘEDLOŽKOVÉ VAZBY

- Každá předložka se pojí s určitým pádem, buď s jediným nebo s několika.
- **Předložky nevlastní** se pojí se **2. pádem** (*kolem lesa, vedle školy, místo bratra, kromě soboty, pomocí přátel*). Jen předložka **mimo** se pojí se **4. pádem** (*mimo nás*), předložka **vyjma** se pojí se **4. a 2. pádem** (*vyjma sobotu, soboty*) a **kvůli** a **vůči** s **3. pádem** (*kvůli tobě, vůči nim*)
- **Předložky vlastní** se pojí:
 - s 2. pádem: **bez, do, od, u, z/s**
 - s 3. pádem: **k, proti**
 - se 4. pádem: **ob** (ob den/obden = každý druhý den), **přes, skrz**
 - se 6. pádem: **při**
 - se 7. pádem: **s, se**.
- **Se dvěma pády** se pojí:
 - **na, o, po, v (ve)** se **4. p.** na otázku **kam?**; se **6.p.** na otázku **kde?**
položít na stůl --- ležet na stole
usilovat o něco --- mluvit o něčem
bořit se po kolena --- lézt po kolenou
rozpadnout se v prach --- setkat se v bytě
 - **nad, pod, před, mezi, za**
se **4. p.** na otázku **kam?**; se **7.p.** na otázku **kde?**
vzlétnout nad město --- létat nad městem
schovat se pod most --- bydlet pod mostem
dojít před dům --- stát před domem
přišel mezi nás --- byl mezi námi

- **za** – kromě **4. a 7. pádu** se může pojit s **2.p.** na otázku **kdy?** (*za dne, za určitých podmínek, za slunného počasí* atd.)

UŽÍVÁNÍ PŘEDLOŽEK

- Je třeba dbát na přesnost jejich užití a na správnost významovou a vhodnost slohovou.
- **dle** – knižní výraz (*dle nařízení, dle předpisu, dle rady*), lze ji nahradit předložkou **podle**
- **kromě, mimo, vyjma** – mají shodný význam, ale pojí se s různými pády (**kromě** – **2.p.**, **mimo** – **4. p.**, **vyjma** – **2. a 4. p.**)
- **kvůli** – můžeme ji užit jak o osobách, tak i o věcech (*kvůli Janovi, kvůli penězům* atd.)
- **proti** – ve významu **podmínky nebo výměny** je **zastaralá**, nahrazujeme ji např. předložkou **na** (*vydej pouze proti potvrzení --- vydej pouze na potvrzení*)
- **skrz** – má význam **pronikání nějakým prostředím** (*skrz obálku, skrz brýle, skrz les, skrz ohradu* atd.), v přeneseném významu má také význam **prostřednictvím někoho nebo něčeho** (*skrz tlumočnicka, skrz ředitelství* atd.). Ve významu **příčiny nebo důvodu** je **nepisovná** (*přišel jsem skrz byt (kvůli bytu), skrz tebe (kvůli tobě) jsem přišel k úrazu* atd.)
- **následkem, vlivem, v rámci, za účelem** – uplatňují se jako knižní a odborné výrazy a je třeba je užívat v přesném smyslu.

POZOR! V **několikanásobných výrazech** se předložka někdy opakuje u všech členů – *z města i z venkova, z lesů a z luk* – **jednotlivé členy** několikanásobného výrazu **se tak zdůrazňují**. Tam, **kde se předložka neopakuje, náležejí členy těsněji k sobě nebo tvoří ustálené slovní spojení** – *přes hory a lesy, bez ladu a skladu* (=neuspořádaně).

VZTAHY VYJADŘOVANÉ NEVLASTNÍMI PŘEDLOŽKAMI

Nevlastní předložky vyjadřují vztahy:

- prostorové
- časové
- příčinné a důvodové
- účelové
- přípustkové
- podmínkové
- způsobové
- zřetelové
- prospěchové atd.

VZTAHY PROSTOROVÉ JAKO SOUČÁST ODPOVĚDI NA OTÁZKY

kde	kam	odkud	kudy
<i>blízko</i>	<i>(blízko)</i>		<i>skrz(e)</i>
<i>uprostřed</i>	<i>doprostřed</i>	<i>zprostřed</i>	<i>středem</i>
<i>mezi (+ 6.p.)</i>	<i>mezi (+ 4.p.)</i>		<i>mezi (+ 7.p.)</i>
<i>vevnitř/uvnitř</i>	<i>dovniř</i>	<i>zevnitř</i>	<i>vnitřkem</i>
<i>nedaleko</i>	<i>(nedaleko)</i>		<i>napříč</i>
<i>poblíž</i>			
<i>kolem</i>			<i>kolem</i>

<i>okolo</i>			<i>okolo</i>
<i>podél/podle</i>			<i>podél/podle</i>
<i>vedle</i>	<i>vedle</i>		<i>vedle</i>
<i>mimo</i>			<i>mimo</i>
<i>stranou od</i>			<i>stranou</i>
<i>daleko od</i>	<i>daleko</i>	<i>zdaleka</i>	
<i>bokem</i>		<i>zboku</i>	<i>bokem</i>
<i>vespod(u)</i>	<i>dospod(u)</i>	<i>odspod(u/a)</i>	<i>spodem</i>
<i>naspod(u)</i>		<i>zespod(u/a)</i>	
<i>navrchu</i>	<i>navrch</i>	<i>svrchu</i>	<i>vrchem</i>
<i>proti/naproti</i>	<i>proti/naproti</i>		<i>proti</i>

VZTAHY ČASOVÉ JAKO SOUČÁST ODPOVĚDI NA OTÁZKY

<i>kdy</i>	<i>odkdy</i>	<i>dokdy</i>
<i>během</i>	<i>hodinou</i>	<i>hodinou</i>
<i>dne</i>	<i>dnem</i>	<i>dnem</i>
<i>v průběhu/průběhem</i>	<i>rokem</i>	<i>rokem</i>
<i>úderem</i>	<i>úderem</i>	<i>úderem</i>
<i>v půli</i>	<i>půli</i>	<i>do půli</i>
<i>v procesu</i>	<i>od půli/e</i>	<i>do poloviny</i>
<i>u/při příležitosti</i>	<i>okamžikem</i>	<i>do okamžiku</i>
<i>po dobu</i>		
<i>počátkem</i>	<i>počínaje (+ 7.p.)/ od (+ 2.p.)</i>	<i>do začátku</i>
<i>začátkem</i>	<i>počínajíc(+ 7.p.)/ od (+ 2.p.)</i>	
<i>uprostřed</i>	<i>od konce</i>	<i>do konce</i>
<i>koncem, na konci</i>		<i>končíc</i>
<i>úvodem</i>	<i>jak dlouho</i>	
<i>na prahu</i>	<i>kolem</i>	
<i>závěrem</i>	<i>okolo</i>	
<i>kolem, okolo</i>	<i>po dobu</i>	
<i>mezi</i>		

VZTAH PŘÍČINY (DŮVODU)

- *kvůli, z důvodu, následkem, za příčinou, z titulu, v důsledku, díky(y), kvůli, vlivem, zásluhou, vinou*

VZTAH ÚČELU, CÍLE

- *kvůli, za účelem, pro potřeby, v zájmu, ve prospěch atd.*

VZTAH PODMÍNKY A PŘÍPUSTKY

- *pod podmínkou, za podmínky, za předpokladu, v případě, za cenu, navzdory, vzdor atd.*

VZTAH ZPŮSOBU

- *pomocí, formou, na základě, prostřednictvím, skrze, na bázi, na principu, po vzoru, ve formě, ve srovnání, oproti, ve spolupráci s, v součinnosti s, v souladu s, v protikladu k, na rozdíl od, pod záštitou, pod vedením, zároveň s atd.*

VZTAH ZŘETELE

- *ve vztahu k, vůči, co do, ohledně, s ohledem, vzhledem, ze stanoviska, z hlediska, po stránce, ve smyslu, v duchu, v intencích, vycházejíc z, přihlížejíc k, s přihlédnutím k, bez ohledu na, v souladu s, v rozporu s, v návaznosti na, v závislosti na, se zřetelem k, bez zřetele k, nehledě/ic na/k atd.*

Kromě těchto základních vztahů **vyjadřují nevlastní předložky i řadu významů speciálnějších** – např. **vyjímání a zahrnování** (*až na, vyjma, kromě, mimo, včetně, počítaje/ic v to, nevyjímaje/ic, vedle, spolu s atd.*), **identifikaci nebo náhradu** (*jménem, pod hlavičkou, pod jménem, v roli, v zastoupení, místo atd.*) nebo **význam pořádku a orientace substance** (*v oblasti, na úseku, v mezích, ve sféře, na poli, v rámci, do pozadí, do popředí, v pozadí, v popředí, v centru, do centra, stranou, bokem, na vrcholu, na dně, na pokraji atd.*). Předložkami lze vyjádřit i **prospěch nebo neprospěch** (*ve prospěch, na úkor, na vrub, na účet, na konto atd.*).

SPOJKY (KONJUNKCE)

- Slova **neohybná, neplnovýznamová** (nemají svůj vlastní význam), **sloužící ke spojování vět i částí vět**. Spojky **vyjadřují vzájemné vztahy mezi větami nebo částmi vět**.
- Spojují věty nebo jejich části jako členy rovnocenné – **spojky souřadící**, nebo jako členy nerovnocenné – **spojky podřadící**. Oba typy spojek vyjadřují několik významových stupňů (spojky souřadící) nebo vztah připojované věty k větě řídící (spojky podřadící).

SPOJKY SOUŘADÍCÍ (PARATAKTICKÉ)

Vyjadřují následující vztahy:

❖ Vztah slučovací

Spojovací výrazy: *a, i, ani*; dvojitě spojky: *jak-tak, dílem-dílem* (knižní), *brzo-brzo* (zast.), *hned-hned, tu-tu, zčásti-zčásti, jednak-jednak, ať-ať, ať-nebo, ať-či, ať už-nebo, jednou-jednou*, v záporu: *ani-ani*; adverbia: *napřed, potom, pak, nakonec, zároveň, konečně, přitom, načež, dále*; další výrazy: *ještě, mimoto, kromě toho, také, rovněž, (a) také, a k tomu, k tomu ke všemu* (hov.) atd.

❖ Vztah stupňovací

Spojka vyjadřuje, že druhý připojený člen nebo věta stojí ve srovnávané kvalitě na jiné úrovni (vyšší nebo nižší) než první člen.

Spojovací výrazy: *a, i, ba, ba i, (ba) dokonce, nadto, přímo, neřkuli, až (i), ano (i)* (zast.), *navíc, hlavně, (a) ještě, nebo i, nebo dokonce, nebo aspoň* atd.; dvojitě spojky: *nejen-ale i, nejen-nýbrž, nejen-ale dokonce*.

❖ Vztah odporovací

Spojka vyjadřuje, že druhý člen ve spojení (věta) je v jistém protikladu k členu (větě) prvnímu.

Spojovací výrazy: *ale, avšak, však, leč, nýbrž, a ne, naopak, jen(om)že, a (ale) naopak, a přece, (ale) zato, ovšem*; dvojité spojky a spojkové výrazy: *sice-ale, když-tak ale ne, když ne-tak ale (ano), ne-ale ani, ne tak-jako spíše* atd.

❖ Vztah vylučovací

Spojka vyjadřuje, že ze dvou členů (vět), které spojuje, může platit jen jeden.

Spojovací výrazy: *bud'-(a)nebo, nebo, anebo, či*; někdy je možné použít výrazy, které se blíží slučovacímu vztahu: *eventuálně, popřípadě, nebo, anebo, bud'-anebo, nebo-nebo spíše* atd.

❖ Vztah vysvětlovací

Spojka vyjadřuje, že věta jimi připojená je vysvětlením stavu v první větě.

Spojovací výrazy: *neboť, vždyť, totiž, však, však tady* (hov.) atd.

SPOJKY PODŘADÍCÍ (HYPOTAKTICKÉ)

Vyjadřující následující vztahy:

❖ Vztah příčinný

Jde o vyjádření příčiny a následku. Spojky slouží k připojení věty vyjadřující příčinu děje nebo stavu.

Spojovací výrazy: *protože, (za to že, z toho, že; z té příčiny, že; od toho, že; kvůli tomu, že; díky tomu, že atd.), že, poněvadž, jelikož, ježto, když* atd.

❖ Vztah následkový

Spojky vyjadřují následek vyplývající z předchozího děje nebo tvrzení.

Spojovací výrazy: *tudíž, (a) tedy, (a) tak, proto, a proto, v důsledku toho/čeho/čehož, pročez, za což* (odb.) atd.

❖ Vztah účinkový

Spojky vyjadřují následek děje nebo vlastností - **spojovací výrazy:** *že, až, takže*; vyjadřují účinek, který téměř nastal – **spojovací výrazy:** *div že, málem že, (jen) taktak že* atd.

❖ Vztah důvodový

Tento vztah je opakem vztahu příčinného, z následku se usuzuje na příčinu (důvod) – *Musí mít hodně peněz, když jezdí každý den do práce autem.*

Spojovací výrazy: *protože, neboť, že, když, vždyť* atd.

❖ Vztah účelový

Závislá věta vyjadřuje účel děje nebo stavu vyjádřeného větou řídicí.

Spojovací výrazy: *aby (jen aby, už aby, na to aby, k tomu aby, za účelem toho aby atd.), by (zast.), ať* atd.

❖ Vztah podmínkový

Platnost děje nebo stavu uvedeného ve větě řídicí je podmíněna platností jiného děje nebo stavu vyjádřeného větou závislou. Rozlišujeme pak podmínku uskutečnitelnou (+ podmiňovací způsob přítomný) a neuskutečnitelnou (+ podmiňovací způsob minulý).

Spojovací výrazy: Podmínka uskutečnitelná – *jestliže, -li, když, pakli(že), (za předpokladu ,že; za podmínky, že; pokud* atd.); podmínka neuskutečnitelná – *kdyby*.

❖ Vztah přípustkový

Věta závislá vyjadřuje okolnost, navzdory které děj nebo stav platí.

Spojovací výrazy: *ač, ačkoli(v), třeba(s)(že), přestože, jakkoli(v)* (zast.), *ať (si), byť, nechť, i/ani, když, i/ani kdyby* atd.

❖ Vztah časový

Věta závislá vyjadřuje časovou okolnost (odpovídá na otázky *kdy, jak dlouho, odkdy, dokdy* atd.) děje nebo stavu vyjádřeného větou řídicí.

Spojovací výrazy: *když, až, než, dokud, sotva, sotvaže, mezitímco, zatímco, kdykoli, pokaždé když, jak, hned jak, sotva* atd.

❖ Vztah způsobový

Věta řídicí vyjadřuje takový děj, který charakterizuje kvalitu (i kvantitu) děje věty druhé (řídicí).

Spojovací výrazy: *tak že, tím že, tak aby, tak jak* atd.; Vztah způsobový srovnávací: *jak(o), jakoby, jako (kdy)by, jako když, jinak než; tak jak, tolik kolik, než, než když* atd.

❖ Vztah prostředkový

Věta závislá vyjadřuje prostředek k realizaci jiného děje (zpravidla vyjádřeného větou řídicí).

Spojovací výrazy: *tím že, tak že, podle toho že* atd.

❖ Vztah průvodní okolnosti

Věta závislá vyjadřuje okolnost, která nenastala (*Byl odsouzen, aniž mu byla bylo umožněno se hájit.*).

Spojovací výrazy: *aniž, bez toho že, bez toho aby* atd.

❖ **Vztah výjimečný**

Věta závislá vyjadřuje výjimku z platnosti obsahu věty řídící.

Spojovací výrazy: *leda, ledaže, leda by, až na to že* atd.

❖ **Vztah zřetelový**

Věta závislá vyjadřuje oblast, pro niž platí obsah věty řídící.

Spojovací výrazy: *co se týče/týká, pokud jde o, pokud se týká, se zřetelem na to že, z hlediska toho že, po stránce toho že* atd. (*Pokud šlo o jeho prospěch ve škole, nebyly výsledky nehorší.*); s významem porovnávacím: *na to že, na to jak, na to kde, podle toho jak, k tomu aby* atd. (*Na to, jak se úředník tvářil. byl ještě příjemný.*)

ČÁSTICE (PARTIKULE)

- Neohebný slovní druh, který zpravidla **uvozuje samostatné věty a naznačuje jejich druh** (otázku, rozkaz, přání nebo zvolání) anebo vyjadřuje různý postoj mluvčího k obsahu věty.
- Částice lze rozdělit do několika skupin podle jejich funkce. Jejich konkrétní funkce a užití jsou vázány na ostatní výrazové prostředky výpovědi, obsah výpovědi a konkrétní kontext. Můžeme rozlišit **modální, intenzifikační, vytýkací, modifikační, odpověďové, negační a práci částice**.
- **Modální částice** – *asi, snad, nejspíš, jistě, zajisté, možná, pravděpodobně* atd. - udávají stupeň pravděpodobnosti obsahu výpovědi. Vyskytují se nejčastěji v oznamovacích větách a zjišťovacích otázkách. Např. *To asi bude omyl. – Budeš doma? Nejspíš ne./Snad ano.*
- **Intenzifikační částice** – specifikují intenzitu vlastnosti, která je vyjádřena adjektivy, adverbii nebo někdy i slovesy. Např. *Obtěžoval mě velice nepříjemný muž. – Cítil se velmi starý. – Měla ho velice ráda. – Bylo to trochu nepříjemné.* Intenzitu vlastnosti mohou zesilovat: *velmi, velice, hodně, dost, zcela, docela, naprosto, úplně* atd., nebo zeslabovat: *málo, trochu, poněkud, celkem* atd.
- **Vytýkací částice** – zdůrazňují určitý člen výpovědi – *právě, přímo, zrovna, především, (ob)zvláště, a(le)spoň, přinejmenším, jen, pouze* atd. Např. *Z pozvaných přišel jen Martin. – Dnes jsem byl obzvláště unavený. – Zvláště matku mrzelo, že jsi nepřišel. – Jen naivní člověk tomu mohl věřit.*
- **Modifikační částice** – signalizují tzv. komunikační funkce - *přece, jen, ale, klidně, prostě, vlastně, pěkně, taky, teda, copak* atd. Př. *ALE – Petr přijel, ale Marie raději*

zůstala doma. (spojka) x *To jsou k nám ale hosti!* (*ale* je zde částice a vyjadřuje překvapení, úžas) – *PĚKNĚ* – *Posad' se pěkně!* (adverbium) x *Jen se pěkně posad'!* (částice *pěkně* vyjadřuje zdůrazněnou výzvu) atd.

- **Odpověďové částice** – výrazy, kterými lze kladně nebo záporně odpovídat na zjišťovací otázky – *ano, ne; hovorové – jo, no, no ba, baže, no jo*, atd. Lze reagovat také modálními částicemi – *Koupíš noviny? – Samozřejmě/určitě/jasně* atd.
- **Negační částice** – *ne, nikoliv* – negují jen část věty – *Zaujalo ji ne/nikoli jeho postavení, ale jeho šarm.* (Pro negaci celé věty se používá záporka *ne-* připojená ke slovesu.)
- **Přací částice** – stojí vždy na začátku věty, podílejí se na vyjádření přání v tzv. přacích větách – *kéž, bodejt', at', nechť* (kniž.), *aby, kdyby* – Např. *Kéž by už přišel.* – *Kdyby tady byl táta!*

CITOSLOVCE (INTERJEKCE)

- Neohebný slovní druh, který **vyjadřuje nálady, city a vůli mluvčího** (např. *ach, br, ó, pst*) nebo **na něco upozorňují** (*hej, hle, haló, člověče, panečku* atd.) nebo **označují hlasy a zvuky** (*bác, cink, prásk, haf* atd.)
- Citoslovce označující zvuky se nazývají **zvukomalebná**. Od těchto citoslovců se často odvozuje slovesa – *cheche – chechtat se, cink – cinkat, cinknout, frnk – frknout* atd.
- Citoslovci se stávají i **ustrnulé tvary jiných slovních druhů** – *panečku, holenku, božíčku, běda, hybaj, marš* atd.
- Nespojují se s žádným slovem ve skladební dvojici, stojí samostatně a nahrazují zvolací větu, od ostatních slov **se oddělují čárkou, nebo** (pokud se cítí jako samostatné) **vykřičníkem**.
- Některá citoslovce, zvláště taková, která označují zvuky, nahrazují ve větě slovesa – *Chlapec hop do vody.* – *Vrabec frnk na střechu.*